

Rapport 2013-12-27

Västerbotten – Berättarnas län

En intervjuundersökning om viljor och möjligheter att utveckla och stärka berättandets roll i länet.

Uppdrag

Uppdraget var att genomföra en kartläggning och intressentanalys som ska ligga till grund för en mer omfattande omvärldsanalys och förslag på olika framtidsscenarior som ska ge plats för att utveckla och stärka berättandets roll i länet.

Utgångspunkten var projektets strategi när det gällde arbetssätt, i projektbeslutet beskrivet så här: *För att öka kunskapen om berättandets möjligheter för kultur- och turistnäringen kommer strategiska möten för kunskaps- och erfarenhetsutbyten att genomföras. I detta ingår också att granska möjligheterna att upprätta ett nationellt resurscentrum och skapa en långsiktigt hållbar struktur för en fortsatt samverkan kring utvecklingen av det muntliga och litterära berättandet i länet.*

Övrig specifikation av uppdraget knyter an till detta vilket framgår av följande beskrivning av genomförandet.

Definitioner

När vi i rapporten använder begreppet *berättande* menas berättande i vid mening, inte enbart (men givetvis innehållande) scenkonstformen eller kulturyttringen berättande. Begreppet omfattar alltså även de sammanhang där berättandet fungerar som ett verktyg i den ordinarie verksamheten – *tillämpat berättande* som det kan kallas. Ett exempel på detta kan vara när berättandet används som ett pedagogiskt hjälpmedel i skolundervisningen eller som en metod för att arbeta med att förena människor från olika kulturer.

I det här arbetet har både det muntliga och det litterära berättandet behandlats. Även om det huvudsakliga perspektivet har varit utifrån förutsättningarna för det muntliga berättandet har det litterära lyfts fram som en avgörande samverkande företeelse.

Det här förhållningssättet till berättandets roll kan också beskrivas genom att vi använder termen det horisontella perspektivet, till skillnad mot inriktning mot en smalare tolkning som kan beskrivas som det vertikala perspektivet.

Hypotes – ett berättarresurscentrum?

Redan i projektbeslutet finns beskrivet målsättningen att undersöka möjligheterna att inrätta ett Berättarresurscentrum Västerbotten (nyskapat arbetsnamn - fortsättningsvis förkortat till BCV). Detta skulle kunna vara en dynamo i Västerbottens berättande.

Hypotesen har däremot varit väldigt öppen i fråga om vad detta skulle ha för uppgift och form. Den har presenterats som att BCV ska kunna vara allt ifrån ett högst informellt nätverk till, längst ut på skalan åt andra hållet, en komplett större institution med flertal anställda, egna lokaler och egen verksamhet. Två ytterligheter alltså och med massor av möjliga alternativ däremellan.

Metod

Beskrivning av arbetsmetoden utifrån uppdragsspecifikationen:

1. Kartläggning av intressenter och aktörer som bidrar till att Västerbotten kan kallas Berättarnas län. (Dessa är givetvis även en viktig grupp när det gäller framtida utveckling.)

Alltsedan begreppet "Västerbotten – berättarnas län" lanserades i 2000-talets början är det många som ryms under begreppet. Här finns institutioner och organisationer, såsom länets museer, länsteater, kommuner, regionförbund, folkbildning, bibliotek och arkiv. Här finns också berättarföreningar och författarmiljöer (t ex Raggsjölidén och Hjoggböle). Här hittar vi också professionella utövare: berättare och landets enda berättarantikvarie (anställd av Västerbottens museum). Vid sidan om EU-projektet "Västerbotten – berättarnas län" är det många andra verksamheter/projekt som inrymmer berättande. Här kan särskilt nämnas Berättarfestivalen i Skellefteå och Västerbottensteaterns utvecklingsprojekt "Europas ledande berättarteater".

Whiteboard story. Ett första kreativt möte, med en första översiktlig skiss över kartläggningen.

En lista togs fram med relevanta personer som representerar ett brett fält med verksamheter där berättandet kan ha en roll och/eller där verksamheten kan påverka berättandet: kultur-turism, utbildning på alla nivåer, scenkonst, kulturadministration, politik, ideella föreningar, organisationer, kulturarv etc. (*Lista bifogas.*)

Tanken var att listan skulle omfatta representanter för de sektorer som kan ha avgörande betydelse för utvecklingen: utbildning, politik, turism, kultur, kulturarv och, mer övergripande, demokrati- och integrationsarbete – med möjligheter till samverkan mellan dessa olika sektorer.

2. En intressentanalys via intervjuer och enkäter. En första kontakt togs via mejl med några grundläggande frågor och en förfrågan om medverkan vid ett intervjuer. 55 personer tillfrågades, 37 tackade ja till intervju, 3 tackade nej (tidsskäl orsaken) och från övriga kom inget svar. Geografiskt finns spridning över länet, men tyngdpunkten ligger på kustområdet. Kommentar: Ett uteblivet svar är också ett svar – där finns anledning att vid en fortsatt utveckling göra nya kontaktförsök.

23 intervjusamtal genomfördes, vilket var vad som i praktiken visade sig tidsmässigt vara möjligt att genomföra inom ramen för uppdraget. Samtalen baserades på ett antal frågeställningar och ett par hypoteser. Utgångspunkten var intervjupersonernas egen roll och deras organisations verksamhet – intervjuaren fick input ur ett "egoistiskt" perspektiv. Hur frågeställningarna användes blev därför (medvetet) väldigt olika från intervju till intervju, med avsikten att framför allt etablera en dialog och diskutera utifrån individuella förutsättningar.

Frågeställningar:

Kan berättandet vara en resurs för utveckling och livskvalitet i Västerbotten och i så fall hur?

• Idag: Hur ser du på din/din organisations roll (när det gäller berättandet i vid mening)?

- egen roll?

- samspel med andra? Vilka aktörer kan det vara? Former?

Och i framtiden?

• Resurscentrum för berättande kan vara ett av flera möjliga alternativ för utveckling:

- din bild av ett "resurscentrum"?

- det nordiska perspektivet?

- på vilket sätt kan det vara en resurs för din organisation?

- vilka möjligheter kan det finnas?

- vilka hotbilder?

• Finns behov av en berättarpool?

- vad skulle den i så fall bestå av?

• Hur ser du på samspelet muntligt - litterärt berättande?

• Visioner, drömmar, önskemål?

- nåt särskilt som idag saknas?

• Aktörer: Vilka bör vara de närmast inblandade i visionerandet kring framtidens berättarlän?

Intrinsentanalysen gör inga anspråk på att vara en komplett och vetenskaplig kartläggning. Vid eventuellt fortsatt utvecklingsarbete finns många fler sektorer att kartlägga, fler personer i relevanta positioner och relevant kompetens att tala med – då med en mer konkret inriktning på dialogen. Mer om detta i avsnittet *Slutsatser*.

Förutom kartläggning och intervjuer har parallellt pågått ett analys- och idéarbete kring hypotesen om berättarresurscentrum, en omvärldsanalys och strategi för webbkommunikation – vilket redovisas under *Slutsatser*.

Bearbetning av intervjumaterial

Vid intervjuerna har anteckningar förts och använts som underlag till följande slutsatser och förslag. Lika viktigt har det löpande arbetet med att notera vissa generella åsiktsriktningar varit. Ganska snart upptäcktes tydliga gemensamma nämnare i ett flertal av intervjuerna och dessa återkom senare genom hela arbetet.

Avstämning. Arbetet har kontinuerligt avstämts med projektledaren Anders Karlsson och justeringar i intervjuuppläggen har kunnat göras fortlöpande, samtidigt som hypotesen om ett BCV har kunnat förädlats, blivit mer komplex (i positiv mening) och fått en form som kan vara ett bra underlag för en mer konkret fortsatt utveckling.

Övrig input och referenser. Att arbetet har skett under relativt lång tid har varit en fördel på så sätt att de idéer som tagit form har kunnat stämmas av i andra sammanhang och i de kontakter som funnits i andra parallella projekt och verksamheter. Konkreta exempel är de löpande diskussioner som förs inom arbetet med Berättarfestivalen i Skellefteå om utveckling, organisation och nya samarbetsformer.

Det pågående arbetet med att arrangera den europeiska FEST-konferensen 2014 (FEST = Federation of European Storytelling) har också gett nyttig input till detta kartläggningsarbete. Framför allt finns i det nätverket goda källor till omvärldsinformation, kontakter och kompetens.

Ett studiebesök på Scottish Storytelling Center i Edinburgh gav många konkreta idéer och möjlighet till jämförande studier där våra visioner kunde ställas mot de erfarenheter som redan gjorts i Skottland. Deras berättarcentrum och verksamheten kring detta är redan en realitet sedan många år och där kunde våra hypoteser ställas mot praktisk verksamhet. Och slutsatsen var att visionerna i Västerbotten har goda förutsättningar att även de bli realitet.

Rent generellt bubblar det av berättarvisioner i berättarlänets Västerbotten. Det finns många visioner och idéer men även pågående konkreta projekt och verksamheter. Dessa har gett nyttig input via intervjupersoner som är engagerade i flera olika sammanhang. Det pratas alltså berättande och detta har givetvis även spillt över på kartläggningsjobbet. Kontaktytorna är överlappande vilket ger positiva spinoff-effekter.

Slutsatser

Vad säger då de intervjuade? Givetvis har varje samtal gett högst individuella svar på intervjufrågorna, men om man lägger ihop det med annan beskriven input så finns definitivt några tydliga riktningar. (Påminner om att detta är en tolkning, inget exakt och mätbart resultat.)

Den hypotes om ett BCV och de antagande som bl a låg bakom utformningen av frågeställningarna var en tolkning av den verklighet som just nu gäller och de erfarenheter kring berättande som gjorts inom projektet och på andra håll – inget blindskott helt enkelt. Och intervjuerna ger också stöd för detta. Om vi sammanfattar:

- Det finns ett stort stöd för att ytterligare utveckla berättandets roll inom en mängd olika verksamhetsfält, i form av det vi kan kalla "tillämpat berättande".
- Det finns även många och stora vita fläckar på länets berättarkarta. Det återstår ännu många sektorer, som exempelvis vård och omsorg, att etablera det tillämpade berättandet. Även inom redan engagerade verksamheter finns nyckelpersoner kvar att bearbeta.
- Det finns stor potential att applicera berättandet i en mängd sammanhang, men det betyder också å andra sidan att det finns massor av områden att bearbeta.
- Bland idébärare och idealister finns en stor vilja men också en viss frustration över att inte kunna gå vidare i den takt man vill.
- Det finns behov av samordning, kompetens och stöd för idéutveckling.
- Det finns goda resurser i form av exempelvis berättarantikvarie, de professionella berättarna, olika pågående projekt, nätverk, arkiv m m.
- Litterärt och muntligt berättande stimulerar varandra och bör fortsätta att få leva ett integrerat liv.
- Det finns behov av att få en samlad och tillgänglig bild av vilka berättare och andra berättarresurser som finns i länet. (Kallas ibland berättarpool, men egentligen är behovet mer komplext än så.)
- Det finns behov av fortbildning inom flera områden som exempelvis för turistguider.
- Den fysiska placeringen av ett BCV är inte avgörande, men länsperspektivet måste finnas med oavsett lokalisering – berättande i hela Västerbotten.

Dialog. Ovanstående är som sagt en summering – bakom detta finns en mängd kloka och relevanta åsikter och idéer från många olika intressenter. Inför fortsatt utvecklingsjobb är det viktigt att gå tillbaka och ta vara på detta. Förankringen och kontakten är ännu mer upparbetad efter intervjuarbetet. Dialogen är igång men måste utvecklas och förädlas i sin process.

Omvärlden

Hur ser "berättarbranschen" ut i övriga landet, Norden och Europa? Och vilken betydelse kan det ha för berättarutvecklingen i Västerbotten? Man kan betrakta detta utifrån två perspektiv:

USP – Unique Selling Point. Vi lånar ett uttryck från marknadsavdelningen och frågar oss vad det finns för möjligheter i idén om ett berättarcentrum i relation till omvärlden. Är det något speciellt med just vår idé?

Ett berättarcentrum i den tänkta omfattningen är i stort sett unikt i Sverige och Norden. Likartade företeelser finns i Europa, men är ändå sällsynta. Att göra något speciellt (om vi nu är försiktiga med det missbrukade uttrycket "unik") brukar kunna ge bra effekt – det vidimerar Västerbotten som Berättarnas län. Att vi redan har speciella resurser som till exempel ett länsmuseum med berättande som profilområde och en länsteater som vill bli Europas ledande berättarteater stärker denna bild. Den sedan snart 6 år etablerade Berättarfestivalen i Skellefteå bygger vidare på det grundläggande konceptet att fungera som ett skyltfönster och inspirationsplats för länets berättande och berättare. Festivalen utvecklas ytterligare under 2014 med en konferens som erbjuder inspiration och kompetens till alla som vill använda berättandet i sin tillämpade form – en högst ovanlig (gränsande till unik) satsning i berättarrörelsen. Nytänkande och unicitet brukar underlätta vid sökning av olika finansieringsformer, sponsring etc. samt vid marknadsföring och mediakontakter. Det stärker även den egna identiteten och självkänslan.

Position. Västerbottens ställning i "berättarsverige", och även Europa, får anses vara god. De redan beskrivna företeelserna är en anledning. Nationellt har vi gott rykte som berättarregion, Berättarfestivalen, projekt som VBBL m fl har högt anseende och våra berättare har hög status inom branschen. I det svenska berättarnätverket BNS sitter en länsrepresentant, Rose-Marie Lindfors, som ordförande – direktkontakten med hela berättarsverige är alltså bara ett mejl bort.

Arbetet med tillämpat berättande har också gett positiv respons inom berättarbranschen. Konkret exempel på detta är den presentation av Berättarfestivalens konferensidé, med tillämpat berättande i fokus, som mottogs med stor värme från berättarrörelsens representanter vid festivalen 2013. Och 2014 genomförs den.

Internationella kontakter. Rose-Marie Lindfors sitter i styrelsen för FEST – Federation of European Storytellers, med direktkontakt till hela den europeiska berättarrörelsen. I juni 2014 genomförs den årliga FEST-konferensen, med deltagare från övriga Europa och även andra delar av världen, i Skellefteå, Malå och Umeå. Västerbottensteatern har etablerat samarbete med berättare och organisationer i framför allt Skottland. Från Västerbottensteatern projekt Europas ledande berättarteater har studiebesök gjorts och kontakter skapats på en av USA:s största berättarfestivaler.

Slutsats Berättarnas län i omvärlden. Den position och kontaktnät som länet alltså har kan definitivt vara en resurs i utvecklingen av berättandet, speciellt om idén om ett berättarcentrum ska realiseras. Det handlar om att få tillgång till kompetens, goodwill, marknadsföring etc. Hotbilden mot en utveckling är om vi inte kan ta tillvara de resurser som redan finns och bygga vidare på dessa.

Förslag att utreda vidare: Berättarcentrum Västerbotten

Hur kan man då gå vidare utifrån de svar som kartläggningen har gett? Uppdraget var egentligen att landa i en skiss över några framtidsscenarior, men det är svårt att inte se ett naturligt förslag inför nästa steg i arbetet. Så här presenteras en skiss över ett Berättarresurscentrum/ Berättarcentrum/BCV, men med många öppna ytor att göra inspel på.

En kortfattad beskrivning av vad *BCV – Berättarcentrum Västerbotten* kan få för form och uppgift:

Uppgiften är att stimulera berättandet i Västerbotten, både som konstform och i tillämpad form, genom att:

- initiera verksamheter och samarbeten
- identifiera och tillföra relevant kompetens, initiera fortbildning
- "sälja in" berättandet i tillämpad form till olika verksamheter
- att både stimulera och dra nytta av det professionella berättandet
- knyta samman berättelser (exempelvis från arkiven) med berättare
- stimulera och skapa möjligheter för forskning och research
- tillhandahålla "rum för berättande" (scen) – ett skyltfönster för berättande
- arbeta för att "rum för berättande" även kan etableras ute i länet
- göra berättarresurser (berättarpool) åskådliga och lättillgängliga, exempelvis via webbplats
- skapa forum och möten för hela berättarrörelsen i länet, landet, Norden, Europa etc
- representera och föra berättarlänets talan i kontakt med omvärlden
- arbeta med att kontinuerligt och lönsamt verifiera berättandet betydelse och möjligheter

Lokaliseringen är som sagt inte avgörande, men goda fysiska och rumsliga förutsättningar krävs förstås. Närhet till andra aktörer (forskning, utbildning, kultur etc) bedöms vara viktig. Det lokala intresset att härbärgera BCV är en förutsättning, exempelvis måste det finnas en uttalad god vilja från den kommun som blir aktuell.

Om ett centrum inrättas måste länsansvaret skrivas in i uppdraget och förutsättningar/organisation skapas för att även i praktiken kunna få effekter i hela Västerbotten. Någon form av berättarnoder kan upprättas – kan exempelvis biblioteken vara en sådan arena? (Notera "arena", vilket betyder att en eventuell roll är mycket öppen för tolkning.)

Resurser som krävs är någon form av berättarkonsulent(er). Någon stor personalgrupp är förmodligen inte nödvändig. Uppdraget är i första hand att samordna de resurser som redan finns eller tillskapas på andra håll – inte att handgripligen genomföra allt med BCV:s resurser. Därtill krävs förstås lokaler, gärna i anknytning till andra kulturverksamheter och/eller andra relevanta närliggande verksamheter eller aktörer.

Samverkan krävs med ett flertal aktörer. Vilka de kan vara måste utredas vidare i nästa fas, men tittar man på listan över intervjupersoner och vilka de representerar så får man en i alla fall en första fingervisning.

Alternativa förslag

Slutligen: Även om förslaget BCV har stor potential och erbjuder en mängd olika lösningar, både när det gäller såväl form som omfattning, bör man i den fortsatta processen utvärdera alternativa lösningar. Några exempel kan vara:

- utökat uppdrag (med tillhörande resurser) till befintlig organisation eller institution (exempelvis läns museet och länsteatern)
- utveckling av nätverk med syfte att stimulera samverkan och kompetensutbyte
- arbeta för ökat stöd till befintliga, både små och stora, projekt och verksamheter (berättarföreningar, pågående skolprojekt, litterära projekt, individuella eldsjälar m fl)

Nästa steg – förstudie

Allt som beskrivits hittills är en, om än god, idé – den behöver utvärderas och utredas vidare i ett nästa steg. Det bör dock finnas så goda förutsättningar för detta att steg 2 kan vara en relativt konkret förstudie. Tänkbara områden att utreda är:

Huvudmannaskap. Det horisontella perspektivet är bra, men kan också skapa viss förvirring kring vem som ska driva i första hand utvecklingsfasen, därefter driften.

Finansiering. Hänger förstås nära samman med huvudmannaskap.

Aktörer. Vilka är huvudaktörerna som ska involveras? Vilka är de sekundära? Var finns drivkrafterna och resurserna? Det finns många närliggande aktörer och projekt som har liknande mål som tanken med BCV – om alla dessa kan "kugga i" varandra ökas möjligheterna till en uppväxling av processen.

Innehåll. Mer i detalj och konkret ta fram en beskrivning av det uppdrag som BCV ska ha. Ur detta får man också fram vilken kompetens och omfattning bemanningen ska ha.

Lokalisering. Var ska det ligga? Och varför? Finns lokalt intresse?

Åtgärdsplan och budget. Vad blir steg 3? Vad kostar det?

Idéutvärdering. Parallellt med ovanstående bör en fortlöpande utvärdering av grundidén ske. Är BCV en bra och realistisk idé? I detta ingår även att fortsätta att titta på alternativa lösningar.

Alternativ – ett mellansteg. Möjligtvis kan det vara strategiskt rätt att förbereda förstudien med bl a fortsatt dialog med länets berättaraktörer, skapa forum och möten med mera.

Kommunicera processen

Oavsett vilken väg förstudien tar bör processen kommuniceras ut. Om detta baseras på en webbplats skapas samtidigt ett embryo till en "sambandscentral" – i förlängningen grunden till en berättarpool i vid bemärkelse.

Ett sådant kommunikationsprojekt har också fördelen att tvinga fram ett konkret tydliggörande av syfte, riktning och vision. Att kommunicera sin verksamhet eller en pågående process ger spinoff-effekten att man tvingas göra vägval och verkligen hitta "meningen med föreningen".